

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-68>

УДК 81'25:821.133.1

Білас А.А., Семенченко О.В.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ВІДТВОРЕННЯ ФУНКЦІЙ ФАМІЛЬЯРИЗМІВ ЯК ОДИНИЦЬ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. У статті розглядаються французькі розмовні елементи, зокрема фамільяризми, як одиниці розмовного мовлення. Досліджено проблематику та адекватність їх відтворення в українському перекладі. Визначено функції французьких фамільяризмів. З'ясовано особливості перекладу розмовних одиниць та труднощі, які виникають у перекладача на основі особливостей розмовних елементів. Проаналізовано особливості відтворення функцій французької фамільяричної лексики в контексті українського перекладу роману А. Мартен-Люган «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву».

Ключові слова: розмовно-фамільярне мовлення, фамільяризми, функції мовлення, особливості перекладу.

Bilas Andriy, Semenchenko Oksana
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

RENDERING OF THE FAMILIARISMS FUNCTIONS AS SPOKEN UNITS IN TRANSLATION

Summary. The article deals with French spoken elements, in particular familiarisms, as units of spoken language. The problems and adequacy of their reproduction in the Ukrainian translation are investigated. The functions of French familiarisms are defined. The research makes it possible to confirm that Ch. Bally drew linguists' attention to the linguistic heterogeneity of colloquial speech, distinguishing its varieties: the argot speech, the so-called vernacular speech, vulgar speech and the familiar speech. The difficulties of the colloquial units translation encountered by a translator on the basis of features of conversational elements are revealed. The peculiarities of the reproduction of the functions of the French vocabulary in the context of the Ukrainian translation of the novel "Happy people read books and drink coffee" by A. Martin-Lugan are analysed. The spontaneity as unprepared colloquial speech, characterized by emotionality, pragmatism, availability, individuality of intentions and strategies, is determined as one of the main criteria for defining the nature of colloquial speech. Its main defined functions illustrated in the novel "Happy people read books and drink coffee" by A. Martin-Lugan are function of generalization, function of influence or action, regulation function, planning function, diacritic function, contact function, expression function. The problem of attempts by the author to reproduce in her novel the authenticity of the spoken language which differs from the actual oral colloquial speech was analyzed in comparing the original and translation texts. The question of the adequate translation of the French low colloquial vocabulary by using stylistic transformations and exact reproducing of speech functions in the novel by A. Martin-Lugan mentioned above and its translation of L. Kononovych is examined.

Keywords: spoken speech, familiarism, speech functions, peculiarities of translation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з головних проблем перекладача сучасної літератури є проблема перекладу експресивно навантажених розмовних елементів, які виходять за рамки літературної мови. У сучасній художній літературі, і французькій зокрема, розмовно-фамільярна лексика побутує практично у кожному прозовому творі. Звісно, усне розмовне мовлення та результат спроб автора відтворити в художньому тексті автентичність розмовного реєстру певною мірою відрізняється. В усному дискурсі розмовно-фамільярний елемент вживається спонтанно, а в літературному тексті він проходить кілька етапів «шліфування» та свого роду цензури перед тим, як художній твір вийде у світ. І саме через це у перекладача виникають певні труднощі в передаванні смислового навантаження та емоційного забарвлення того чи іншого розмовного елемента оригіналу.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Феномен розмовного мовлення та його функцій досліджували представники мовознавства, пере-

кладознавства та психолінгвістики, які фундаментально чи частково досліджували феномен розмовного мовлення та його функції у мовознавчому та перекладознавчому аспектах. У процесі дослідження ми спиралися на положення наукових праць А.А. Біласа [1; 2; 9], О.О. Волгіної [3], Л.С. Виготського [4], О.О. Леонтьєва [5], І.А. Лиходкіної [6], С.Л. Рубінштейна [8], К. Бланш-Бенвеніст [12; 13], А. Соважо [15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення живого французького мовлення, зокрема фамільяризмів, як його одиниць, та функцій, які вони виконують в узусі. Сучасне мовознавство розвивається в межах мовних та міжкультурних комунікацій. І в цьому плані розмовна мова видається одним з основних компонентів наукового дослідження. **Метою** роботи є окреслення функцій французьких фамільяризмів з метою їх адекватного відтворення в українському перекладі. **Об'єктом** дослідження є фамільяризми як компонент французького розмовного мовлення.

Предметом дослідження є особливості відтворення функцій французької фамільярної лексики в контексті українського перекладу роману А. Мартен-Люган «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву» [7; 12].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Мовознавці по-різному підходять до визначення поняття «розмовна мова». За основу дефініції цього феномена беруть, зазвичай, ті риси розмовної мови, які найточніше відповідають завданням конкретних досліджень. Відсутність єдиного визначення сутності поняття «розмовна мова» свідчить про багатосторонність, багатоаспектність та багатофакторність цього явища [1, с. 171].

Деякі мовознавці виділяють побутово-розмовне мовлення як самостійну систему, яку протиставляють літературній мові. Але здебільшого його розглядають у межах стильової структури усного літературного мовлення. Автори енциклопедичного словника подають визначення: «Розмовне мовлення – це різновид усного літературного мовлення, яке обслуговує щоденне побутове спілкування і виконує функцію спілкування» [11, с. 407]. Практично тотожним є тлумачення, яке наведене у виданні «Українська мова. Енциклопедія»: «Особливий різновид літературної мови, яким послуговуються мовці в щоденному неофіційному спілкуванні» [10, с. 560].

У французькій мовознавчій традиції термін «*oral spontané*» («усний спонтанний») не дуже поширений, що не можна сказати про «*français parlé*». У працях про розмовне мовлення (*langage parlé*) воно швидше визначене термінами *populaire* (просторічне) (П. Гіро), *familier* (фамільярне), *non conventionnel* (нетрадиційне) (А. Рей), *non standard* (нестандартне), *informel* (неформальне) [12, с. 21–22] на підставі соціально-детермінованого підходу до трактування мовлення. Це означає, що, з одного боку, можемо подібати термін «спонтанна усна мова» з певним імпліцитним навантаженням, який зводиться до певного і обмеженого використання усної мови, а саме «фамільярної говірки». Або, з іншого боку, навпаки, характерні риси «спонтанної мови», фамільярної чи нестандартної, наближують нас до розуміння «розмовної мови», навіть якщо їх можна простежувати в літературних творах [12, с. 21–22].

Просторічний та розмовно-фамільярний стилі мови відрізняються один від одного за соціально-культурними параметрами. Але це не виключає використання окремих просторічно забарвлених засобів вираження в розмовно-фамільярному стилі культурних мовців. Ці засоби помітні перш за все в тому, що просторічний стиль допускає цілий ряд граматичних порушень. Одним з найважливіших лінгвістичних факторів, які призводять до помилок такого типу, є спрощення граматичної системи мови та уніфікація граматичних форм.

Специфіка використання просторічного vocabulary, відсутність українського відповідника, якісні та кількісні розбіжності цієї лексики, недостатнє її відображення у загальних словниках – все це призводить до не зовсім правильного розуміння французького дискурсу. У сучасній перекладацькій практиці постає важлива проблема: як відтворювати стилістично знижені частини художнього твору, що зумовлене вживанням фамільярних

та арго. Саме тому дуже важливо розмежовувати рівні мови за їхнім смисловим навантаженням та емоційним забарвленням [13, с. 7–8].

Варто зазначити також, що під час усного мовлення особливо помітно виявляється емоційний стан мовця, а також ставлення до теми розмови і до самого співрозмовника. І будь-який вид мовлення, зокрема усне і письмове, має своє призначення, тобто виконує певні функції. Головним змістом мовлення є процес комунікації, який реалізується за допомогою функцій повідомлення думки і впливу як на мовця, так і на інших людей.

Актуальним для нашої наукової розвідки видаються положення про мовленнєві функції, досліджені С.Л. Рубінштейном [8] у галузі психолінгвістики. Дослідник виокремив: 1) функцію повідомлення (або передачі інформації); 2) функцію узагальнення (позначення); 3) функцію впливу або дії; 4) функцію регулювання; 5) діакритичну функцію, 6) функцію контакту.

До прикладу, однією з основних функцій мови є функція повідомлення, основою якої є, власне, сам процес обміну інформацією та думками між людьми за допомогою слів з метою налагодження контактів. Такими засобами слугують розмовні вирази, як от прощання: *О.К., à demain* [14, с. 15]. – *Добре, завтра зустрінемося* [7, с. 27]. Також сюди можна віднести і певні граматичні конструкції, наприклад, усічене заперечення без частки «не»: *Certainement pas* [14, с. 4] – *Де ж пак* [7, с. 9]! Такі засоби виражають реальність мовця та засвідчують вживання «живої» мови.

Функція узагальнення, згідно якої спілкування між людьми стає можливим лише за умови, коли всі співрозмовники використовують одні й ті ж словесні знаки з однаковим значенням. Як приклад, можна навести номінацію видів пива: *Colin ne buvait que des bières brunes, il n'aimait pas les blondes* [14, с. 10] – *Колен любив тільки темне пиво і завжди жартував, як то він примудрився закохатися в мене, любительку світлого* [7, с. 20]. Лексичні одиниці «*brun(e)*» та «*blond(e)*» зазвичай використовуються для позначення кольору волосся, але з даного прикладу зрозуміло, що таким чином автор показує, наскільки символічним є ставлення героїв до особливих сортів пива.

Ще однією важливою функцією є функція впливу або дії. Як правило, це наказ, заклик чи переконання, коли мовець за допомогою мовлення намагається спонукати співрозмовників до певної дії чи сформулювати у слухачів певну точку зору на що-небудь. У наведеній репліці авторка показує відношення героїні до ситуації з метою формування у читачів аналогічного ставлення: *Je marchais sur la route pour éviter ces foutus poteaux qui obligeaient à slalomer* [14, с. 13]. – *Ішла проїжджою частиною, щоб не обходити кліті стовпи* [7, с. 24].

На основі попередніх двох функцій можна виділити ще одну – функцію регулювання, зокрема своєї власної поведінки та поведінки і діяльності інших людей, з якою тісно пов'язана функція планування, а саме планування власної діяльності і поведінки мовця та оточуючих в соціумі. Прикладом тут може слугувати фамільярне дієслово *becqueter* («жертити, поглинати»): *Encore faudrait-il que je trouve quelque chose d'excitant*

à *becqueter* [14, с. 7]. У перекладі простежуємо адекватність відтворення функції регулювання, де досліджувана одиниця адекватно передає зміст вихідного тексту за допомогою колоритного фразеологізму: *Ще треба чогось прикупити, щоб на зуб кинути* [7, с. 15].

Ще одна важлива функція живої розмовної мови – діакритична – служить для позначення тієї чи іншої немовної ситуації і виразно проявляється в трудовій діяльності. Сюди відносять і появу арготичних лексичних одиниць для позначення певних понять певної професії. Значна частина французької арготичної і просторічної лексики, особливо із сильним експресивним, емоційно-оцінним забарвленням, не має чіткої семантичної визначеності. Абстрактність значення таких лексем актуалізується в певному контексті [6, с. 9]. У досліджуваному романі присутніми є елементи арготичної лексики: ... *quand on goûte à Félix, on devient accro* [14, с. 8], де слово *accro* позначає наркомана і має відповідник *наркоша* [9, с. 21]. Л. Кононович, у свою чергу, не використав названий еквівалент, а застосував конверсивний дескриптивний переклад: *Як скуштує мене хтось, то вже не відлипне* [7, с. 16]. Таким чином він замінив іменник *accro* на дієслово *не відлипне* та пом'якшив значення, що в перекладі майже не змінило мовної функції оригіналу. Але такий переклад не викликає дисонансу, адже поняття «фамільяризм» не існує в українській мові, тому щоб передати цей розмовний компонент автор-перекладач використав просторічну лексику. Таку ж функцію виконує і скорочення назви професії: *Je ne veux pas de psy...* [14, с. 18] – *Не хочу я ходити до психіатра* [7, с. 34].

До власне мовленевих належить і функція контакту, яка полягає у використанні, разом із загальноживаними, мовні засоби, що слугують для встановлення контакту. А такому випадку в мовному спілкуванні можуть мати місце вигуки та певні вокалізми. А. Мартен-Люган у романі «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву» вживає вигуки та вставні слова як компонент фамільярного мовлення, щоб наблизити тестову

мову до живого спілкування. Наприклад: *Bon, très bien. Filez! Oust! Je ne veux plus vous voir* [14, с. 4], що у перекладі відтворюється нейтральним аналогом: *Та добре вже, ідьте. Очі б мої вас не бачили!* [7, с. 9]. Це означає, що переклад вихідного тексту не є адекватним, однак функція контакту та відношення мовця до ситуації передається у перекладі.

Як вважає О.О. Леонтьєв [6], ці мовні функції не обов'язково проявляються в кожному процесі мовлення. Наприклад, за допомогою мовлення людина висловлює своє ставлення до певного предмета, явища і до себе, з чого і випливає функція вираження. Зазвичай при висловленні ставлення до чого-небудь, мовлення отримує певне емоційне забарвлення, що і сприяє розумінню оточуючих ставлення до предмета, про який йдеться. І використання відповідної лексики з певним емоційним забарвленням якнайкраще передає цю функцію. Прикладом цієї функції слугує відповідь героїні: *Je me fous du devoir!* [14, с. 16], що показує її байдужість до ситуації: *Начхала я на обов'язок!* [7, с. 30].

Висновки і пропозиції. В результаті аналізу мовних функцій визначено, що у творі Аньєс Мартен-Люган «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву» [7] мають місце наступні мовні функції: функція повідомлення, функція узагальнення, функція впливу або дії, функція регулювання, функція планування, діакритична функція, функція контакту та функція вираження. Можна зробити висновок, що загалом функціональні особливості французьких фамільяризмів в українському перекладі зберігаються. Хоча у перекладі розмовно-фамільярних елементів мови неможливо уникнути значних втрат, оскільки такі одиниці володіють яскраво вираженим національним забарвленням, і у спробі адекватно їх відтворити не завжди вдається використати відповідні пласти мови перекладу. Так само ненормативну французьку фамільярну лексику неможливо точно передати засобами української просторічної лексики, а українське просторіччя – засобами французького.

Список літератури:

1. Білас А.А. Визначення розмовної мови у французькому мовознавстві. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* 2013. № 21. С. 171–176.
2. Білас А.А. До питання перекладу одиниць зниженого розмовного мовлення. *Мова і культура.* 2013. № 16. Т. 4. С. 415–422.
3. Волгіна О.О. Щодо стилістичної норми в лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2012. № 24. С. 35–37.
4. Выготский Л.С. *Психология развития человека.* Москва : Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. 1136 с.
5. Леонтьев А.А. *Слово в речевой деятельности: Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности.* Изд. 2-е, стереотипное. Москва : Эдиториал УРСС, 2003. 248 с.
6. Лиходкина И.А. Проблема перевода на русский язык французских синтаксических конструкций с разговорной/сниженной лексикой (на примере романа Л.Ф. Селина «Путешествие на край ночи»). *Вестник МГОУ. Серія : Лингвистика.* Москва : Изд-во МГОУ, 2010. № 2. С. 144–148.
7. Мартен-Люган А. *Щасливі люди читають книжки і п'ють каву* : роман / переклад з фр. Леоніда Кононовича. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 160 с.
8. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии.* Составители, авторы комментариев и послесловия А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова-Славская. СПб. : Питер, 2000. 720 с.
9. *Словник французької арготичної і просторічної лексики* / укладач Андрій Білас. Івано-Франківськ : ПП Бойчук А.Б., 2014. 176 с.
10. *Українська мова. Енциклопедія.* Вид. друге, виправлене і доповнене. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. 833 с.
11. *Языкознание. Большой энциклопедический словарь* / Гл. ред. В.Н. Ярцева 2-е изд. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.
12. Blanche-Benveniste C., Bilger M. *Français parlé-oral spontané: quelques réflexions. Revue française de linguistique appliquée.* 1999. Vol. IV-2. P. 21–30.

13. Blanche-Benveniste C., Jeanjean C. *Le français parlé : Transcription et édition*. Paris : Didier Erudition, 2000. 264 p.
14. Martin-Lugan A. *Les gens heureux lisent et boivent du café*. Paris : Édition Michel Lafon, 2013. 95 p.
15. Sauvageot A. *Analyse du français parlé*. Paris : Hachette, 1972. 189 p.

References:

1. Bilas A.A. (2013). Vyznachennya rozmovnoyi movy u frantsuz'komu movoznavstvi [The Definition of Colloquial Language in French Linguistics]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Inozemni movy*, vol. 21, pp. 171–176.
2. Bilas A.A. (2013). Do pytannya perekladu odynyts' znyzhenoho rozmovnoho movlennya [Translation of Low Colloquial Words]. *Mova i kul'tura*, vol. 16, T. 4, pp. 415–422.
3. Volhina O.O. (2012). Shchodo stylistychnoyi normy v linhvistytsi [Stylistic norm in linguistics]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya : Filolohichna*, vol. 24, pp. 35–37.
4. Vygotsky L.S. (2005). *Psyhholohyya razvytyya cheloveka* [Psychology of human development]. Moskva : Yzd-vo Smysl; Yzd-vo Eksmo, 1136 p.
5. Leont'ev A.A. (2003). Slovo v rechevoy deyatel'nosti: Nekotorye problemy obshchey teoryi rechevoy deyatel'nosti [About speech activity: Some Problems in General Theory of Speech Activity]. Yzd. 2-e, stereotypnoye. Moskva : Edytoryal URSS, 248 p.
6. Lykhodkyna Y.A. (2010). Problema perevoda na russkyy yazyk frantsuzskyykh syntaksycheskyykh konstruktsyy s raz hovornoj/snyzhenoy leksyky (na primere romana L.F. Selyna «Puteshestviye na kray nochy») [Problem of translating French syntax constructions containing in formal/vulgar vocabulary (in L.-F. Céline's novel "Journey to the End of the Night") into Russian]. *Vestnyk MGU, Seryya : Linyhvistyka*, Moskva : Yzd-vo MGU, vol. 2, pp. 144–148.
7. Martin-Lugan A. (2017). Shchaslyvi lyudy chytayut' knyzhky i p'yut' kavu [Happy people reading books and drinking coffee]: roman / pereklad z fr. Leonida Kononovycha. L'viv : Vydavnytstvo Staroho Leva, 160 p.
8. Rubynshteyn S.L. (2000). *Osnovy obshchey psyhholohyy* [Fundamentals of General Psychology]. Sostavtely, avtory kommentaryev y posleslovyia A.V. Brushlynskyy, K.A. Abul'khanova-Slavskaya. SPb. : Pyter, 720 p.
9. Slovnyk frantsuz'koyi arhotychnoyi i prostorichnoyi leksyky tionary of [Dictionary of argot and vernacular French] (2014). Ukladach Andriy Bilas. Ivano-Frankivs'k : PP Boychuk A.B., 176 p.
10. *Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya* [Ukrainian language. Encyclopedia] (2004). Vyd. druhe, vypravlene i dopovnene. Kyiv : Yzd-vo «Ukrayins'ka entsyklopediya» im. M. Bazhana, 833 p.
11. *Yazykoznaneye. Bol'shoy éntsyklopedycheskyy slovar'* [Linguistics. Big Encyclopedia Dictionary] (1998). Gl. red. V.N. Yartseva, 2-e yzd. Moskva : Bol'shaya Rossyyskaya éntsyklopedyya, 685 p.
12. Blanche-Benveniste C., Bilger M. (1999). Français parlé-oral spontané: quelques réflexions. *Revue française de linguistique appliquée*, vol. IV-2, pp. 21–30.
13. Blanche-Benveniste C., Jeanjean C. (2000). *Le français parlé: Transcription et édition*. Paris: Didier Erudition, 264 p.
14. Martin-Lugan A. (2013). *Les gens heureux lisent et boivent du café*. Paris : Édition Michel Lafon, 95 p.
15. Sauvageot A. (1972). *Analyse du français parlé*. Paris : Hachette, 189 p.